

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2008 LIEPOS 26 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

145 (30)

Pastabos pačiam sau

Sauganti sąmonė – budinti sąmonė

Antrame šio Priedo puslapyje skaitysite fragmentus iš fenomenologijos profesorės Viktorijos Daujotytės knygos „Sauganti sąmonė“. Lyg kūdikius norisi glostyti žodžius, skirtus tiems, kurie mąsto ir apie kuriuos mąstoma. Apie ryškiausius į sąmonę įsirežusius vaikystės momentus, apšviestus skaidria kūrybinės dvasios pagava. Ir apie mylimus kūrėjus, pirmiausia rašytojus, kurie maitina autorės budinčią sąmonę, pasi-
lenkusią ties tais, apie kuriuos ji mąsto.

Kad šitaip mąstyti ir šitaip rašyti reikia savyje susikurti ypatingą baltą tylą, kaip saugos sieną nuo pasaulio drumzlinio triukšmo. Manau, kad tokią saugos sieną yra susikūrusi Regina Maciūtė, solistė su šviesaus violeto atspalvių dramatišku ir tuo pačiu itin skaidriu balsu, kai pro savo buto langą žiūrėdama į automobilius ir žmonėmis patvinusią Vilniaus Kalvarijų gatvę regi Žemaitijos sodą su žydinčiomis obelimis. Ir profesorės Viktorijos knyga „Sauganti sąmonė“ yra balta kaip kalėdaitis, paaukuotas tobulu mažutėlių žvaigždėlių ornamentu. V. Daujotytė knygos pavadinimą papildė paantrašte – „Literatūra ir patirtis: užrašai“.

Sauganti sąmonė akumuliuoja žmogaus ir tautos gyvenimo – nuo gimimo iki mirties – esminguosius taškus: istoriją ir dabartį, kasdienybę ir šventę, tradicijos nostalgiją ir ateities nuojautą. Ką mes darytume be saugančios sąmonės? Būtume kaip Kuršių nerijos augalai zundos, besiritančios pajūriu pavėjui, nes jų šaknys silpnos, jas išrauna jūrinis vėjas ir ritina įvairiomis kryptimis.

Profesorė Viktorija, daugelio solidžių premijų ir kitų aukštų apdovanojimų laureatė, literatūros mokslo autoritetas, čia, šioje knygoje, man primena Girgždutės piliakalnio žolę, įsikibusią į šimtmečių sluoksniais sugulusį gruntą, kvepiančią ne tik toje Žemaitijos žemėje sukrautais žiedynais, bet ir prisiminimais, kurie saugo nuo paklydimų kelionėje per mums vis dar nepažiną planetą į nežinomą ateitį.

Sauga, apsauga šiandien mums reikalinga kaip oras. Bet ne mažiau reikalinga ir budinti sąmonė. Sauganti sąmonė įtvirtina genties palikimą – paliktų namų kvapą ir šešėlių, reginių bei atminimų santaupas, kurios maitina mūsų gyvenimą. O tautos istorija reikalauja budinčios sąmonės. Budėjimas – tai panaktiniai, gūdingi naktį apeinantys savo pilies teritorijas ir tamsoje susišaukiantys jiems vieniems tesuprantamais tarpusavio saugos šūkiais. Panaktiniai – proto ir jausmų sargybiniai, saugantys ir ginantys savo žemę – išskirtinę, vienintelę, į kurią nuolat grįžtame tikrovėje ir sapnuose.

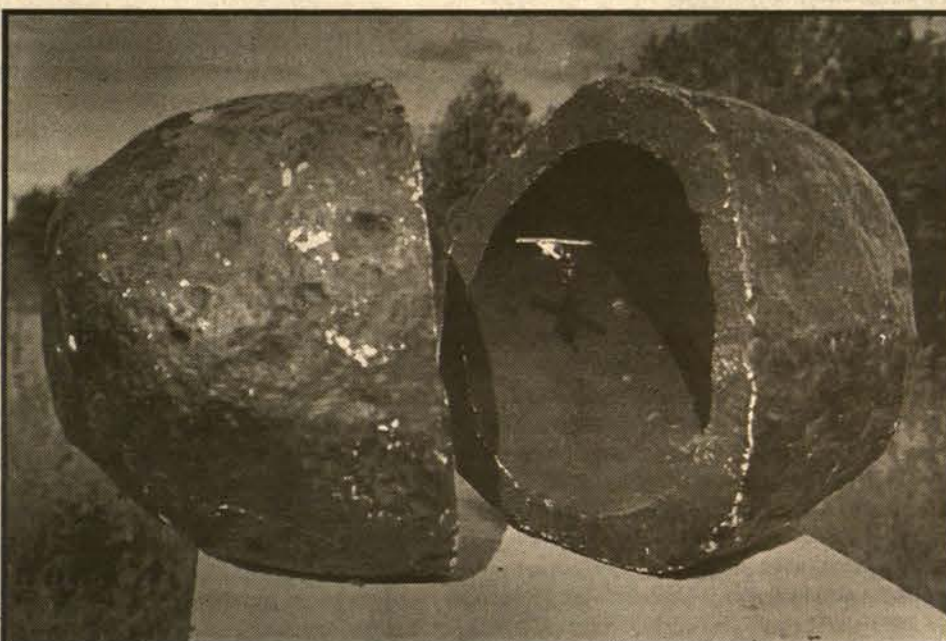
Sauganti sąmonė ir budinti sąmonė užskliaudžia žmogaus gyvenimą, kad po tuo skliautu būtų – savo kūnų šiluma ir savo dvasios skrydžiais.

Aldona Žemaitytė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Aldona Žemaitytė. Sauganti sąmonė – budinti sąmonė.
- 2 psl. Viktorija Daujotytė. Sauganti sąmonė. Fragmentai.
- 3 psl. Pranas Visvydas. Džiugų liepos šeštosios sekmadienį.
- 4 psl. Renata Žiūkaitė. Vilniaus Bernardinai – įdvasinta teritorija.
- 5 psl. Vytautas Kaltenis. Taigi, imk mano ranką.
- 6 psl. Romualdas Kriaučiūnas. Išėjimas ateitininkų „dienoraštis“.
- 7 psl. Laima Apanavičienė. Pajūralio vieškelio keleiviai.
- 8 psl. Juozas Meškauskas. Gydytojas: menininkas ir mokslininkas.

Redaguoja Aldona Žemaitytė aldaze@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys



Kęstutis Lanauskas. Paminklas Dariui ir Girėnui atminti Myslibužė (maketas).

Algimanto Černiausko nuotrauka

Liepos viduryje, Lietuva, Amerikos lietuviai ir net Lenkija minėjo legendinio Dariaus ir Girėno skrydžio per Atlantą 75-ąsias metines. Iš Niujorko mažytis oro laivelis „Lituanika“ pakilo į beribę erdvę tarp dviejų žemynų, kad įrodytų pasauliui mažytės tautos drąsą širdį. Per septynis su puse dešimtmečius pasaulis pasikeitė iš esmės. Pasikeitė jo žemėlapių kontūrai. Vokiečių Soldinas tapo lenkų Myslibužė, kuriame liepos 13 d. susitiko dviejų valstybių prezidentai – Valdas Adamkus ir Lechas Kačynskis – nulenkti galvas prie atminimo lentos ir prie skulptoriaus Kęstučio Lanausko sukurto paminklo, jamžinančio dviejų lietuvių žygdarbį.

Lietuva nesidžiaugia sėkmingais valstybinių-memorialinių paminklų kūrimo konkursais, liudijančiais tam tikrą mūsų skulptorių anemiją, o gal konkursų žiuri kompetencijos stoką. O šį skulptoriaus Kęstučio kūrinį laikyčiau didele sėkme. Jis talpus asociacijoms, apvalytas nuo bet kokio literatūriškumo. Jame įžvelgi drąsos šuolį per dviejų žemynų bedugnę arba beprotišką Odisėjo ryžtą praplaukti tarp Scilės ir Charibdės. Drąsa pateisina save, jei ji tarnauja šviesios kūrybos genijui. Menininkas pateisina save, jei jis tarnauja idėjai, o ne savo paties saviraiškai.

Paminklas sukurtas iš Lietuvos laukų riedulio, kurio menininkas ieškojo po visą Lietuvą ir surado Suvalkijos lygumų pakrašty. Ir skulptorius, ir paminklas nepretenzingi, nes minimaliomis meno priemonėmis siekė išgryninti idėjos turinį. Paskutiniame šio Priedo puslapyje pamatysite skulptorių Kęstutį Lanauską prie savo kūrinio (beje, sukurto per neįtikėtinai trumpą laiką) su darbo drabužiais ir darbo įrankiais prie apleistų Merkinės dirbuvų.



Viktorija Daujotytė

Sauganti sąmonė *Fragmentai*

*** Žmogaus patirtyje glūdi pirminiai sąmonės branduoliai, labiausiai susiję su tuo, kas auga, yra gyva, kas yra žmogaus išlikimo sąlyga. Sugebėti išlikti sėjant, mokėti apsieiti su gyvuliu. Mokėti sukurti užnį. Nesukelti gaisro.

Mažai mergytei įkrenta į sąmonę senelio žodžiai, kad gamtoje žmogus nepažįs, jei tik mokės elgtis, žinos, ką daryti. Bando žinią pritaikyti – skina žirni ir sako: gamtoje nepažįsi, yra žirnių, obuolių...

Tobulėjant civilizaciniam patogumams, žmogui turi būti nuolat primenama pagrindinė jo išlikimo sąlyga: gamta ir mokėjimas joje būti.

Kaimo vaikai išsiugdo didesnes galimybes išbūti iš mažo, patirtimi perima daugiau archetipinių išlikimo variantų. Ant jų palyginti lengvai užsikloja kultūrinės patirtys.

Didelė dalis lietuvių literatūros – nuo Žemaitės iki Granausko, Apučio, Jonuškaitės – turi pirminės (arba gamtinės) ir kultūrinės patirties persiklojimo struktūrą. Tai jos stiprybė. Jos kalbos ašis.

*** Staiga pagalvojau, kas skiria vietą ir erdvę, ertovę pagal Jurgį Baltrušaitį. Tūris. Vieta, kurioje įsibūname, įgauna tūrį. Arba laiką.

Laikas yra vietos tūris.

Esame apgaubti. Bet tik ten, kur yra lyg atskira vieta apgaubimui – dangui, dideliems medžiams.

Jauno Igno Šeiniaus nuostaba „Vasaros vaisėse“: „Stebėtina, koks sodžiuję dangus didelis. Pirmą, rodos, kartą tokį matau. Išskliaustas taip aukštai, vos besumatyti gali“.

Išskliaustas ir suskliaustas dangus.

Kaime išskliaustas, mieste suskliaustas.

Gamtos apgaubti patyrusiam miestas lieka svetimasis, nesaugus, nesaugantis.

Miesto žmogui nesaugu gamtoje.

Pasirinkimas pagal saugumą, esminę sąmonės būseną.

*** Taip, bet ir neįveikiama, bauginanti gamtos galia. Žmogaus pėdsakus ji puola su tarsi keleriopai išaugusia energija. Senučių (taip seniai našlės, kad jau ir nebeatsimena, kad buvo kitaip) kiemeliai kaimo prie Šventosios. Kaip atkakliai jos gina savo mažas saleles. Sulinkusios, susilenkusios, klūpom, keliais. 85-erių, 90-ties, dar ravinčios; bulvių vagas, daržus. Atrodo, kad kūnas per sunkų darbo gyvenimą įgyja lyg kokią inercijos jėgą: ravi pasilenkusi, kai atsistoja, negali paeiti.

Paskui matai – užėina jų gyvenimus lyg kokia žalia banga. Atsiimanti, išlyginanti. Akla.

Dar keletą pavasarių žydi aukštam piktžolyne baltos išstypusių narcizų galvelės.

Suvoki – tas pats laukia ir tavo salelės, vis dar gimanos nuo krūmų, neišbrendamos žolės. Nuo stebėtinio gajumo ir greičio drebulių-epušių ūglių.

Kultūros metafora.

Bet ir tikrėnybė.

Atsimerk, – kažkas sako.

Bet juk ir taip matau. (p. 18–20)

*** Ką aš taip myliu tame krašte, kurio man nebėra ir kuris yra man amžinas – mano mažai amžinybei? Ne kažką atskira, ką galėčiau įvardinti, pasakyti, o pačią buvimo pradžią, buvimo atvirumą, pirminį buvimo džiaugsmą, atsivėrimą egzistencijai, patirčiai, dar nesuvokiant jos būsimą aitrumą. Tas atramas, į kurias kabinosi sąmonė, – aukšti, seni medžiai, miškai, išvarpyti takų ir kelių, Girgždūtė, Alkapis (ilgai nežinojau, niekas man nepasakė to upeliuko vardo, o lyg ir žinojau, kai ilgai žiūrėdavau į skaidrų raibuliuojantį vandenį, į akmenėlius ant dugno); sena moteris, per dienas sėdinti palangėje, daug kartų manęs klausiusi: „Kur tu, toki mažą, eini?“

...Važiavau iš Vėžaičių senuoju Žemaičių plentu kovo pabaigoj, anksti, vos švito, visa rytų padangė dažėsi, vėrėsi kaip misterija. Mačiau Žemaitiją, artėjau prie Apvaršuvos, Laukuvos, prie kelio su rodykle į Telšius, prie Kaltinėnų. Žiūrėjau į tą pusę, kur

paslaptingas kunigaikščio Vykinto miestas, Girgždūtė, kur žmogaus pavidalo akmenys, iš nuojaautos atkasinių, nuvalomi Stanislovo Kasperavičiaus, lakūno, muziejininko, akmenininko, įžvelgiančio kitiems nematomus akmeninius žmonių veidus.

Tiesa tepriklauso nuo pasitikėjimo ja.

Horizontas aukštėjo, šviesėjo, erdvėjo, jutau ritmišką visatos alsavimą, atsiliepiantį kūnu, kūne.

Niekur to negalėčiau patirti – tik ši vieta priima mane, tarsi reaguoją į mane, į mano buvimą, perima.

Esu tam, kas man yra.

Esu, kas manimi yra. (p. 40)

*** Mažų mirtys, mažos, baugios mirtys. Mažais kapeliais nudaigstyta žemė. Iš gimusių užaugdavo pusė, trečdalis. Jau XX amžiaus pirmieji dešimtmečiai – tėvo motina, mano senelė, pagimdė devynis, užaugino tris, šešis palaidojo. Visi mirusieji jos sąmonėje liko ypatingi; gražūs, gabūs, geri. Tie, kurie užaugo, jiems neprilygo. Vaikelių mirtys buvo apgaubtos paslapties; nuo vieno kapelio į namus negrįžo šuo, kitas nuolat pasirodydavo sapnuose – jau užaugęs, stiprus, stebėdavęs: kaip tu, mama, manęs nepažįsti...

Mano sąmonei neužtenka patirties (nors su ja ir susiliečiu) aprėpti daugkartinį vaikų šarvojimą, laidojimą. (Iš kur šita nuotrūpa sąmonėje, staiga iškilusi: *ant rankų nešiau grabelį, toks mažas tebuvo...*) Didžiulė gyvenimo, jo sanklodos, jo formų kaltė prieš numarintus vaikus – dėl tamsumo, skurdo, apsilėidimo, pasiklovimo Dievo valia, dėl medicininės priežiūros trūkumo.

Ar dabar abortų yra daugiau negu prieš šimtmetį sulaidotų mažų gyvybių; jau ir suvokusių, kad mirs? Ne todėl, kad liga neįveikiama, o kad pagalba nesuteikiama. Turbūt aplygiai.

Iš šitos tamsos žvelgiant, gyvenimas nėra vertas gyvenimo.

Dostojevskio siaubas, jo bandymas pasakyti apie *nekalto vaiko ašarą*.

Kunigo Kazimiero Vasiliausko žinojimas, kad pasaulis yra toks, koks jis atspindi vaikų akyse.

*** Salomėjos Nėries patirties pėdsakas vėlesnėje lietuvių poezių sąmonėje: Birutės Pūkelevičiūtės, Liūnės Sutemos, Janinos Degutytės, Juditos Vaičiūnaitės. Tai daugiau negu tradicija įprasta prasme. Salomėja išbūna savo likimą, atverdamą kitoms išbuvimo galimybėms tame pačiame diapazone, kurį duoda mentalinė tautos ir jos kalbos prigimtis ir kurį plečia (siaurina, komplikuoja) moteriškojo talento pobūdis. Visada likiminis.

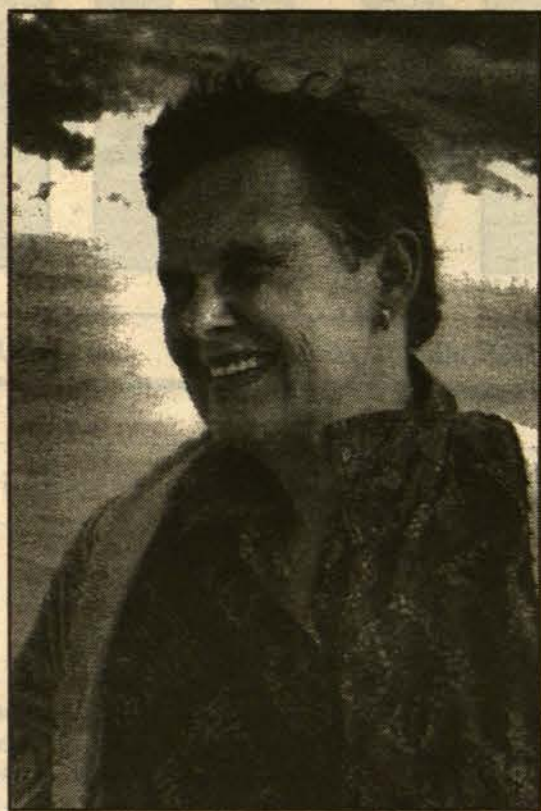
Dar neišnaudota galimybė jungti Liūnę Sutemą ir Janiną Degutytę.

Jauni balsai, profesorės Reginos Maciūtės dainavimo klasės mokinės, labai gabios. *Ilgai reikia dirbti, kol balsas įeina į vagą, kuri duoda prigimtį*, – maždaug taip girdėjau Reginą kalbant; lyg atkaklus, sunkus vokalo pedagogės darbas tebtų pastangos nuvalyti balso apnašas, atpalaiduoti įtampas, išgryninti, *paleisti*.

Literatūra vis daugiau kuriama moterų. Ši situacija perauga įprastus feminizmo rėmus. Reikalauja naujo situacijos įvertinimo, apmąstymo. (p. 68–70)

*** Sąmonė yra žmogaus visata, žmogiškasis visatos atitikmuo. Visa. Sąmonė ir visata. Viena per kitą, viena kitoje. Milijonai žmogaus pasaulio metų glūdi sąmonės atmintyje. Saugiai, saugančiai. *Sąmonės universumas*. Joks metodas, net labiausiai trokštantis tapti (ar būti) universalus (Husserlio fenomenologinis ar Greimo semiotinis) negali prilygti sąmonės universalumui, jei jis rodosi kaip toks. Mąstymas – kintantis sąmonės tūris. Nepalaujamas triušas. Pirmą visko ir už visko.

Sąmonė atspindi – taip, bet tik įspindėdama. Atspindys yra ir įspindys. Susitikimai, kurie yra nepertraukiami. Ir susitikimai po išsiskyrimų, kai persmelkia atpažinimo džiaugsmas; *tai* jau yra buvę, *čia* esu buvęs.



Viktorija Daujotytė

Aš *atsimenu*, liečiu mirusį savo meilę, jis *man* yra.

Sąmonė ir egzistencija arba būtis yra tas pats.

Tas pats ir mąstymas.

Atsitiktinai – ekrane nežinomo ispanų filmo vaizdai: gamta, kalnai, sena moteris, viena mažoj trobelėj, bet didelėj visatoj. Lyg regėtum pačią sąmonę, jos *pavidalą, veidą*.

Veidą, suformuotą būties, *tokio gyvenimo*, ritmo. Nėra nieko, kas skirtų; skirtumai apimami ritmo.

Ritmo, arba atitikimų, virstančių atitikmenimis. Atitikimai saugo. (p. 208)

*** Iš kur eilėraštis su ta įstabiaja sąlyga: jei *kartą išeisi*... Jau senokai nevarčiau Putino. Suvoki, kad ne jaunystės, tokia patirtis nėra pasiekama iš karto, galėtų būti „Būties valandoje“, bet kitas ritmas. „Tarp dviejų aušrų“ – ne, ten dar nėra šio skaidrumo. Taip, nušvitimo, neklausinėjantios išminties laikas – „Kelių ir kryžkelių“.

Nusivylimas, nepasitenkinimas savimi, kaip galėjau užmiršti, kad tai „Nuostabios naktys“ – tekstas ne kartą cituotas, mąstytas:

Dabar tokios trumpos ir nuostabios naktys – Būdimų naktys – kerėjimų naktys!

Jeigu kartą išeisi

Pažvelgti, kaip leidžiasi saulė už kalno,

Jau tu nebegrįži namo –

Jau tu niekad namo nebegrįži

(p. 230–231)

*** Žemaitiškiesiems sielovaidžiai, – kažkada ištariau lyg savaime, prisimindama Reginą, jos įkvėptą šnekėjimą žemaitiškai apie Miniją, sodną, baltą akmenį, takelį palei upę, lieptą, šiltą karvės šoną rugpjūčio naktį.

Vytauto Mačernio „Sielos paveikslas“ – esu prjungta prie to eilėraščio plono patirties siūlo; *artimumas*, kaip jutimo zigzagas, kadaise vėlyvą rudenį, prieš išvažiuojant į Vilnių, perėjęs sąmonės paviršium, paskui, daug vėliau, atpažinęs save eilėraštyje:

Po žemu ir pilku dangumi

Aš einu palenkęs galvą

Ir mąstau, kaip sielai artimi

Tie tušti laukai ir kalvos

Rudenio mieguistam nykume.

Palenkta galva, kūno palinkimas mąstant, ritminis judesys, atitinkantis žemumą, pilkumą, tuštumą, mieguistą nykumą, slinkti žemyn.

Paveikslas: iš ritmo, spalvų, nuotaikos atitikimų.

Sielos paveikslas: siela rodosi matydama, jausdama, įritminamaėjimo.

Dar – akimirka, kai lyg pajuntu šio eilėraščio *vidinį laiką*. Pajuntu atitikimo būdą: tuščia, mieguistą, nykumą, lėta – *taip* plaka širdis ir *taip* mąstau. Atrodo, kad *vidinis laikas* neturi tūso, tik pradinę su-taptį, kuria lyg pasieki sąmonę, atsivėrusią, pasirodžiusią šiuo tekstu. (p. 420) □

Džiugų liepos šeštosios sekmadienį

PRANAS VISVYDAS

Jie šoko, o mes žiūrėjome. Jie ėjo, šoko, sukosi, lankstėsi, kilnojo rankas, trypė. Sutartinai. O mes žiūrėjome ir plojome. Jie buvo suskridę net iš tolimiausių vietovių. O mes, daugelis iš artėliau suvažiavę, iš visų pusių žiūrėjome. Ir parašyk, žmogau, apie tai reportažą, kai renginyje dalyvauja šventa galybė žmonių, ne vien šokėjų, bet ir rengėjų, vadovų, meistrų su vardais ir pavardėmis, vietovardžiais, datomis. Faktams nesu pakankamai atidus ir kantrus. Bet, kaip sakoma, tėvynė šaukia, o mano sąnariuose tebedingsi šokėjo prigimtis.

Kalbu apie užsienio lietuvių XIII Tautinių šokių šventę, įvykusią šiemet liepos 6-ąją, Mindaugo karūnavimo dieną, Los Angeles mieste, universiteto (USC) erdviame Galen centre. Juk tai milžiniškas renginys milžiniškame mieste. Netoli telkiasi finansų, verslo, kultūros, sporto pastatai. Paminėsiu tik Koliziejų, kur du kartus vyko pasaulio olimpiada. 1984 metais aukščiausioje stadiono eilėje sėdėjau ir aš. Tąsyk mačiau tik šokančius ir aukštį su kartimi, labai sparčiai bėgančius vyrus, merginas. Nė vieno lietuvių lengvaatlečio. Pasaulio čempionas, disko metikas Virgilijus Alekna tuomet buvo dar tik paauglys.

▼ ▼ ▼

Tą liepos 6 dienos sekmadienį temperatūra siekė 94 F. Naujo pastato halėje, skirtoje krepšiniui, buvo pakankamai vėsu. Už automobilio pastatymą, kaip visur mieste, paėmė aštuonis dolerius. Bilietas pakliūti į vidų kainavo 39,50 dol. Kažkodėl ir aukštesnius balkonus net 75 dol., mat platesnės apimties reginys. Nedaug kas ten ir sėdėjo. O žiūrovų, spėju, buvo maždaug 3,000 su geru kaupu.

Per vidurį, salės lubose, kabėjo didžiulis kubas su TV ekranu ant kiekvienos šoninės pusės – skirtas visur sėdinčiai publikai. Nuostabu. Galėjai matyti, kas vyksta ant grindų, ir padidintai – ekrane. Kai tave šitaip plačiai informuoja, jautiesi XXI amžiaus civilizacijos nariu.

Einant į panašius spektaklius, įprasta čia pat prie durų gauti bet kokio dydžio programos lankstinuką. To nebuvo. Esu tikras – rengėjams rūpėjo pardavinėti stambius suvenyrinius šokių šventės albumus su ten esančia programa, kai nuojančius 10 dol. Daug kas jų ir nepirko. Būsime šokius per garsiakalbį pranešinėjo Sigutė Mikutaitytė-Miller dviem kalbom. Kartais išgirsdavau aiškiai, dažniau – sakiniai susiliedavo su salės ūžesiu. Taigi paranki programėlė daug kam būtų pravertusi.

Šokių parinkimas, choreografija, tvarkingas grupių įėjimas ir išėjimas (vos pastebimas) ir įvairios įdomybės (gaidžio, ožio, rugių bobos iškamšos) stebino ir žavėjo. Juo labiau, šokėjų geras paruošimas ir jų entuziazmas. Tai sakau nepataikaudamas. Ir muzikinės palydos elektroninis suderinimas su šokių tekstais (Rimas Polikaitis ir Auksulė Jackūnaitė), ir vaizdinis apipavidalinimas (Aloyzas Razutis) buvo pavyzdingas. Matei, kad viskas patikėta nusimanantiems žmonėms. Bravo! Sumaniai tvarkytasi ir su šokėjų susigrupavimų geometrija, puikiai matoma ekranuose: kvadratai, apskritimai, eilutės. Priminė mūsų liaudies meno paprastą ornamentiką. O ką jau saityti apie puošnius moterų ir mergaičių drabužius ir jų karūnas! Arba irgi šauniai atrodančius smarkius, lanksčius, miklius vyrus, paauglius ir vaikus. Po ilgų kelionių, dviejų generalinių repetitijų, važiavimų, naujų išpūdžių jie atrodė visi žvalūs – šoko sutartinai, lyg niekur nieko. Čia man kilo mintis apie lietuvių atsparumą.

Jų šokiais buvo maloninama publika, kurioje nemažai sėdėjo lietuviškai nemokančių, turbūt lig šiol nežinojusių, kad lietuviai su savitu šokių ritmu sugeba išreikšti ir liūdnei kilnas, ir su žemės ūkio darbais susijusias, ir linksmas, trankias bū-



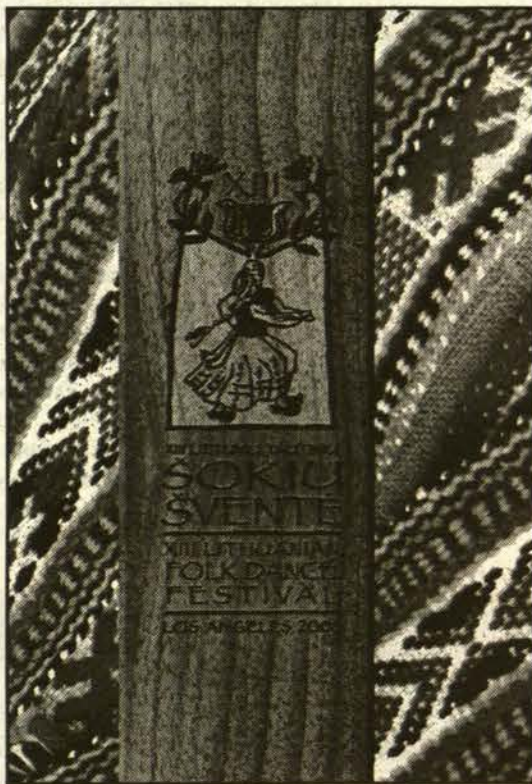
XIII Tautinių šokių šventės akimirkos.

Vytėnio Lietuvninko nuotraukos

senas. Iš tiesų, linksmybė su šokių sukiniais čia pirmavo. Nuobodžiauti publikai neteko. Ji buvo įtikinta. Pavergta. Bent mano pusėje dauguma atsisotė vieningai skandavo „Ačiū!“, „Ačiū!“, „Ačiū!“

▼ ▼ ▼

Bet grįžkime į pradžią – į atidarymo įžanginę dalį. Prasmingas prologas „Rytagonė“ su šokėja Izabele Sagrauskaite. Pakilus šokėjų įėjimas, su ovacijomis atvykusiems iš Lietuvos ar gausiai Los Angeles delegacijai. Paeiliui grojami trys himnai. Po to – atidarymo kalbos. Jei būčiau mokytojas, šią šnekėjimo dalį įvertinčiau dvejetu su pastaba: brangieji, per ilgai aušinote burnas! Aktorė Rūta Kilmonytė-Lee po savo milžiniška rožine skrybėlė lanksčiai sukiojosi apšviestame centre. Kalbėjo ilgiau nei dera, pristatinėjo kalbėtojus, kurių pa-



vardžių neįsidėmėjau. Šie, užuot tarę tris sveikinimo sakinius, iš lapo pažerdavo keliasdešimt. Vienas jų, elegantiškai apsirengęs, skaitė ne tik savo, bet ir dar keturių pažįstamų žymūnų sveikinimus. Net pati Rūta Lee, vadovavusi šiai įvykio palaiminimo oratorijai, susivokė, kad per daug kalbama.

Tuo metu ilgiau nei pusvalandį kantriai aplinkui būrėsi visas šokėjų tūkstantis. Verta padėkoti šios šventės sumanytojai, vykdytojai ir ištėtojai Danguolei Razutytei-Varnienei. Rūtos pristatyta, ji, berods, pasakė tik vieną sakinį – pradėkime šokių programą.

▼ ▼ ▼

Lyg ir sutapimas – prieš kelias savaites buvau gavęs iš Lietuvos kelis poezijos rinkinius, tarp jų –

Aido Marčėno „Šokiai“. Šiuolaikinė lietuvių poezija primėna pokštąjančio šokio stilistiką. Žodyje „iš genties papročių“ Marčėnas, be įdomių minčių apie „šokantį Dievą“, rašo: „Taip, mano tėvas šoko 'Gaidį', ir aš tuo didžiuojuosi. Kontempliavau tą šokį būdamas trejų. Viešoji nuomonė gaidį šokantį tėvą išvoliojo degute, o vaizduotė apkaish plunksnomis“. XIII Lietuvių tautinių šokių šventėje irgi buvo šokamas „Gaidys“. Didelę jo iškamšą įstūmė į arenos vidurį. Puiki atrakcija. Vyrai šoko pamėgdžiodami gaidžio būdą, tarpais pragydavo jo balsu.

Antroje dalyje tolygiai išdaigų susilaukė ir „Oželis“, su barzdotu „Ožiu“ viduryje. Panašiai atlikta derlių ir sėkmingą jo nuėmimą pavaizduojanti „Rugio giesmė“. Jei pirmoji dalis buvo skirta „Pavasariui – džiaugsmo sėjėjui“, tai antroji tapo „Vasaros darbų pyne“. Pirmoje tvirtą išpūdį padarė su ilgomis lazdomis šokamas „Mikita“. Norėjęs daug ką minėti, nes daug kas smigo širdin. Patiko „Malūnėlis“. Viskas patiko – nuo „Kepurnės“, vaikų „Plaukė žaselė“ iki pabaigoje visų drauge šokamo „Suktinio“. Taip smagiai, kad, rodos, neturėjo ir liautis.

▼ ▼ ▼

Suvenyrinis leidinys su tautinėmis juostomis viršelyje, manau, išliks ilgam – daug kieno vartomas ir skaitomas. Maždaug ketvirtadalis su įvairiausiais sveikinimais: pradžioje valdžios žmonių ir reikšmingų veikėjų, pabaigoje – įvairūs lietuviai, verslininkai, paslaugų specialistai... Ilgas, imponuojantis aukotojų sąrašas. Bet ar bus padengtos išlaidos? Tegul atsako rengėjai.

Įdomiausia ir vaizdingiausia šio albumo dalis – visų čia dalyvavusių grupių, mažų ir didelių, glausti aprašymai, su nuotraukomis, šokėjų sąrašais, veiklos žymesniais faktais, vadovų pasisakymais. 40 sambūrių. Iš Lietuvos: Nidos „Kalnapušė“, Vilniaus „Sugrįžus“, Panevėžio „Grandinėle“. Apie kiekvieną būtų galima parašyti nemažą apybraižą. Iš Kanados: Toronto „Atžalynas“, „Gintaras“, Hamiltono „Gyvataras“. Tai užsieniečiai. Neminėsiu JAV sambūrių. Šokėjų skaičiumi didžiausias buvo Los Angeles „LBS Spindulus“ – 144 ir Bostono „Sambūris“ – 81. Įdomu, kad Durham Duke universiteto „Šokyje“ šoka keturios ne-lietuvės.

Yra šiame leidinyje daug pavardžių žmonių, uoliai dirbusių, kad šventė įvyktų. Verta perskaityti meno vadovės straipsnį – kaip viskas užsi-mezgė ir kaip buvo dirbama. Ji įgyvendino tai, apie ką jos motina, irgi šokių vadovė ir mokytoja Ona Razutienė, tik pasvajodavo.

O kodėl du šokiai („Blezingėlė“ ir „Malūnas“) „lietuvių išeivijos tautinių šokių šventėse pasidarė lyg ir tradiciniai“, išsamiai rašinyje paaiškina šio meno ypatinga žinovė Genovaitė Breichmanienė. Su „Malūnu“ jos „Gyvataras“ Kiwanis festivalyje laimėjo aukso medalį.

Pamaniau: o gal tolygaus medalio nusipelnė visa XIII Tautinių šokių šventė? Juk liepos 6-ąją Mindaugas užsidėjo aukso karūną. □

Vilniaus Bernardinai – dvasinės traukos centras

RENATA ŽIŪKAITĖ

Vilniuje, Maironio gatvėje, liepsnojančios gotikos šedevras – Šv. Onos šventovė yra prisiglaudusi prie nuostabaus grožio Šv. Pranciškaus Asyžiečio Bernardinų bažnyčios. Kuo ypatinga ši brolių pranciškonų-bernardinų globojama šventovė, ką slėpė jos freskomis išpuoštos sienos ir didingi krištoliniai skliautai?

Užėjus į Bernardinus, visada pajunti ypatingą dvasią, nepaprastą bažnyčios varganumą, tartum ir liudijantį šv. Pranciškaus neturto dvasią. Tokį ispūdį galbūt sukelia bažnyčią neteisėtai pasisavinusių ir nerūpestingai, tiesiog barbariškai ją „globojusių“ svetimų šeimininkų neatsakingumas. Kita vertus, čia ypač jauti Dievo galybę, Jo Dvasią, kuri taip aiškiai pasireiškia mūsų varganume ir kuri dažnai sunkiai prasiskverbia į puošnias, auksu išdabintas šventoves.

Bet sugrįžkime į pradžią pradžią. Kokias paslaptis, kokią savo gyvavimo istoriją saugo šios bažnyčios sienos?

Vilniaus Bernardinų istorija

Bernardinų vienuoliai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pasirodė jau XV a. viduryje. Savo vardą pranciškonai-bernardinai gavo iš ordino reformatoriaus šv. Bernardino Sieniečio (1380–1444). Iš svetur atkeliavę broliai buvo uolūs Dievo žodžio skelbėjai, savo išradingumu bei puikiu išsilavinimu jie pritraukdavo į bažnyčią gausius miestiečių būrius.

Vienuolyne veikė skriptoriumas, kur buvo perrašomi įvairūs teologiniai-filosofiniai veikalai, buvo pradėta kaupti vertinga biblioteka.

Brolių misijų laukas greitai prasiplėtė net už Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ribų. Pranciškonai buvo vieni pirmųjų liturginių dramų statytojų Vilniuje. Vaidinimuose, kuriuose buvo vaizduojami evangeliniai įvykiai, broliai panaudodavo net pirotechniką ir judančias skulptūras. Prie vienuolyno vaikams buvo atidaryta piešimo mokyklėlė.

Tikinčiuosius sutraukdavo puošnios mažesniųjų brolių Šv. Mišios, aukojamos keleto kunigų, taip pat spalvingos ir neretai su teatralizuotais vaidinimais procesijos, kuriose dalyvaudavo bažnytinės bei amatininkų brolijos.

Pirmoji Bernardinų bažnyčia Vilniuje buvo greičiausiai medinė, šv. Bernardino Sieniečio titulo, ji sudegė 1475 metais. Tačiau keletas jų čia

gyveno visą XIX a. Paskutinį kartą vienuolis Bernardinų kapinėse Užupyje palaidotas 1900 m. Po 1863 m. sukilimo per Lietuvą nusiritusi carinių represijų banga neaplenkė ir bernardinų. Caro valdininkų nuomone, šie vienuoliai dalyvavo pasipriešinimo judėjime aktyviau už kitus. 1864 m. rugpjūtį Vilniaus vienuolynas buvo uždarytas. Uždarus vienuolyną, daugelis pranciškonų buvo priversti išvykti iš miesto.

1948 m. Bernardinų bažnyčią sovietai pakartotinai uždarė ilgiems dešimtmečiams. Keletą metų ji stovėjo niekieno neprižiūrima, vėliau buvo atiduota Vilniaus Dailės institutui ir paversta sandėliu.

Bernardinų bažnyčios nuniokojimas ir restauracija

Pirmą kartą Bernardinų bažnyčia buvo nuniokota 1655 m. Į Vilnių įsiveržusi rusų kariuomenė išvogė brangakmeniais išpuoštus liturginius indus ir apdarus, sunaikino vargonus ir kitas vertybes.

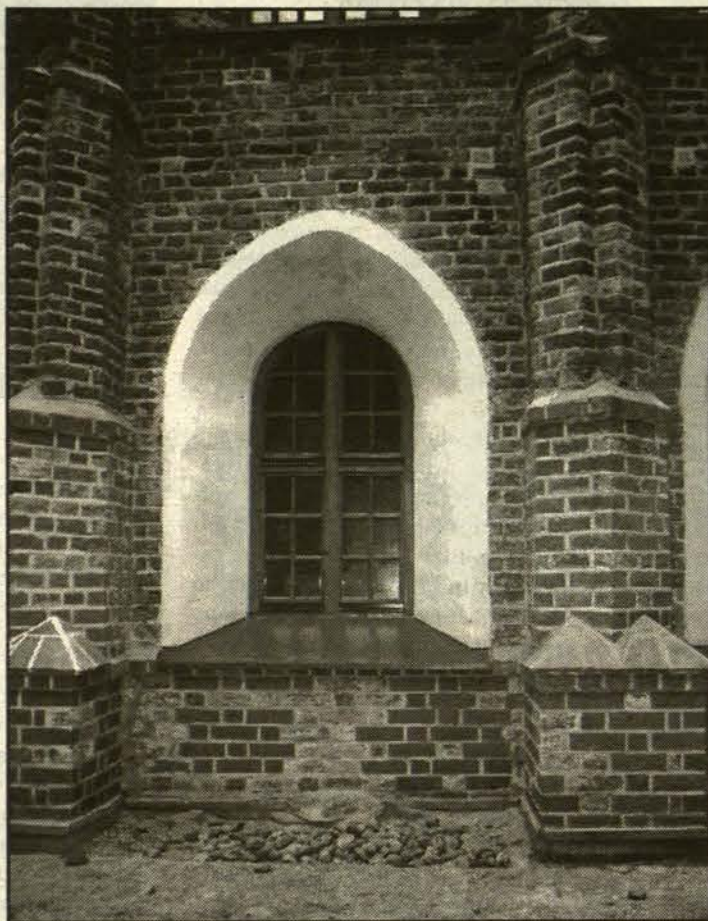
Po II pasaulinio karo sovietai, norėdami išniekinti Bernardinų bažnyčią kaip šventovę, čia buvo įrengę šaudyklą, vitražo, skulptūrų dirbtuvę, net buvo norėta įkurti joje ateizmo muziejų. Ilgus dešimtmečius piktavalės rankos griovė ir naikino bažnyčios meninį paveldą. Buvo išpjautyti vertingiausi paveikslai, nudaužti kontrforsai, sugadinti vargonai, sudaužytos skulptūros, išgriauti altoriai. O ko nesunaikino žmogaus rankos, suardė drėgmė, pelėsiai ir laikas.

Lietuvos dailės institutas (dabar akademija), kuriam buvo patikėta globoti šią bažnyčią, paverė Bernardinus lentų sandėliu. Ir bažnyčios vertybės toliau buvo niokojamos ne kieno nors kito, o pačių menininkų rankomis.

Šiandien Bernardinų eksponatai (nė vienas iš jų nebuvo įkainotas) yra pasklidę po privačių kolekcionierių namus ar puošia kokio žymaus Dailės akademijos dėstytojo namų sienas.

Džiugu, kad nors Bernardinų suolai, laikinai prisiglaudę Šv. Rapolo bažnyčioje, šiuo metu sugrįžta į savo tikruosius namus.

Tik 1993 m. pradėta bažnyčią restauruoti.



Restauruotas sienos fragmentas.

Pasak tuometinio restauracijos darbų vadovo Petro Kanevičiaus, kai kurios vertybės jau grįžo atgal į šventovę: keletą eksponatų grąžino vienas buvęs Dailės instituto menotyrininkas, anonimiškai prie Bernardinų durų buvo atnešta lelija, kapitelis. Deja, tai tik lašelis prarastų meno vertybių jūroje.

P. Kanevičiaus teigimu, restauruojant buvo išsaugota daug autentiškumo. Labai nublankusių sienų tapyba buvo restauruojama akvarele. Valant vėlyvesnius kalkių sluoksnius, buvo naudojami šaukštai, nes kampuoti įrankiai galėjo pažeisti sienas. Be to, nuimant dažus nuo pilorių, tik su šaukštais galima išvalyti visus išlinkimus.

Altorių atkūrė Rimas Sakalauskas pagal senąją Bernardinų bažnyčios varpinę. Senoji varpinė – vienas brandžiausių Lietuvos gotikos kūrinių, mirgantis persiėviečiančių arkų raštu. Kadangi pilioriai buvo aštuonkampio formos, altorius taip pat atkurtas aštuonkampis. Atidengtos vertingos gotikinės freskos. Didžiausia jų – šv. Kristoforo, Vilniaus globėjo, freska, atidengta kairiojoje navoje.

Bernardinų gyvenimas šiandien

Šiandien Bernardinų bažnyčia jau pakilusi iš pelenų. Nors niokota, bet nesunaikinta, iš naujo liudija pasauliui mažojo Asyžiaus Neturtėlio išmintį. Joje dar gausu neužlopytų praeities žaizdų, tačiau viską atperka džiugus mažųjų brolių pranciškonų liudijimas. Kaip ir prieš daug šimtmečių, čia prie brolių mylinčių širdžių glaudžiasi seneliai ir neįgalieji, vaikai ir jaunimas, paguodos ieško sutraiškytų likimų sielos ar sergantieji priklausomybės ligomis.

Bernardinuose tiesiog verda gyvenimas, kupinas įvairių veiklų, darbų ir darbelių. Čia renkasi įvairios maldos grupelės, veikia daugybė chorų, jaunimas yra sukūręs net dvi šlovinimo grupes – *Ichthus* ir *Apashtalus*.

O kur dar įvairios labdaros, socialinės ekologinės akcijos, tokios kaip Vilnelės valymas, gausūs sakralinės muzikos koncertai po nuostabiais gotikiniais Bernardinų skliautais... □



Šv. Onos ir Bernardinų ansamblis.

Taigi, imk mano ranką

Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ XX susiėjimas Pjauluose

VYTAUTAS KALTENIS

Susiėjo klaipėdiškiai lietuvininkai pasikalbėti, pasibūti. Lietuvai išlaisvėjus, kiekvieną vasaros pradžią jie taip renkasi, tik vis kitur. Šiomet – Pjaulų kaime, už Priekulės, netoli Vilhelmo kanalo, dailininko Lino Julijono Jankaus sodyboje.

Klaipėdos kraštas sudraskytas trimis apskritims, etninė klaipėdiškių grupė irgi iš inercijos sudaro dvi bendrijas – lietuvininkų ir vokiečių. Norėtų kelti balsą žemaičiai, bet gyventojų daugumą sudaro atsikėlėliai iš visos Lietuvos. Praėjo 64 metai po Antrojo pasaulinio karo, pakeitusio krašto gyvenimą. Čia jau ir mūsų tėvų kapai.

Atvažiuo pilnas autobusas iš Klaipėdos, buvo iš Palangos, Kretingos, Priekulės, Vanagų, Šilutės, Rusnės, Bitėnų ir Vilniaus. Dalyvavo Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus vaikaitė Ieva Jankutė-Gerola. Dėmesingai buvo išklausytas mano persakytas Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos Čikagoje ir Mažosios Lietuvos fondo tarybos pirmininko Viliaus Algirdo Trumpjono sveikinimas ir linkėjimai susiėjimo dalyviams. Maldai vadovavo ir labų dienų perdavė Čikagos lietuvių evangelikų liuteronų Tėviškės parapijos kunigas Liudas Miliauskas. Kartu meldėsi kunigai Darius Petkūnas ir Remigijus Šemeklis, kun. dr. Charles Evansonas (Anglija), verslininkas iš Čikagos Kurtas Vėlius.

Pradėdama susiėjimą bendrijos seimelio vicepirmininkė Rūta Mačiūnienė prisiminė Anapilin išėjusį iškilią išveivijos veikėją prof. dr. Vilių Pėteraitį (1914–2008). Jis – anglų-lietuvių kalbų žodynų, iš kurių mokėsi mūsų išvietintieji, monografijų apie Mažosios Lietuvos vietovardžius ir upėvardžius autorius. Prof. dr. V. Pėteraitis telkė mažlietuvių bičiulių draugijas Kanadoje, Australijoje ir JAV, Mažosios Lietuvos rezistencinį sąjūdį, rūpinosi, kad išliktų ryšiai su Tėvyne. Lietuvai atgavus nepriklausomybę su kitais įsteigė Mažosios Lietuvos fondą, iki paskutinio atodūsio vadovavo „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ (MLE), ir kitų Fondo remiamų knygų leidybai. Su kitais inicijavo dr. Vydūno literatūrinę premiją, Liudviko Martyno Rėzos premiją Klaipėdos universiteto studentams, įsteigė savo šeimos Ariadnos premiją MLE ir kitiems darbštuoliams skatinti.

Seimelio pirmininkas inžinierius Jonas Jogutis apibendrino bendrijos veiklą per metus. Jo pranešimas buvo išsamus, kėlė visuotinai žinomas paveldo apsaugos problemas. Šia kryptimi pasuko ir diskusijos. Pasisakė istorikas Dainius Elertas, dailininkas Linas Julijonas Jankus, „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ vyriausiasis redaktorius, Vydūno draugijos pirmininkas doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius, rašytoja Edita Barauskienė, Šilutės muziejaus direktorė Roza Šikšnienė.

Surengtos naujų kūrinių sutiktuvės. Doc. dr. Arūnė Liucija Arbušauskaitė pristatė trečiąją skaitinių knygą apie Klaipėdos kraštą – Aldonos Balsevičienės „Juodojo Kranto žmonės“. Dalyvavo ir pati autorė. Kito projekto vadovė ir režisierė doc. dr. Dalia Kiseliūnaitė pasiūlydama naujai išleista protestantiškų giesmių kompaktine plokšte „Giedok, tu mano siela“. Plokštelę įrašė folkloro ansamblis „Vorusnėlė“ (vadovė Dalia Kiseliūnaitė), choras „Cantate Domino“ (vadovė Laura Matuzaitė) ir seserų Augustės ir Ievos Petkūnaičių duetas. Įrašyta Martyno Mažvydo, Vydūno, Simono Dachio ir kitų Mažosios Lietuvos veikėjų kūrinių, įtraukta ir mūsų dienų kompozitoriaus Vladimiro Konstantinovo aranžuotė.

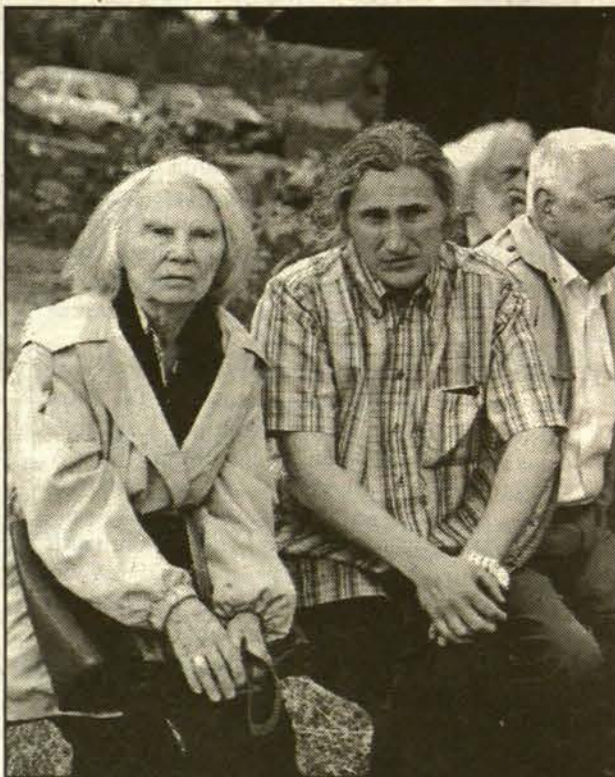
Bendrijos nariai palaiko vienas kitą, puoselėja klaipėdiškių tradicijas ir papročius. Lietuvininkai nesitelkia kaip politinė jėga, tuo labiau opozicija visiems kitiems gyventojams.

Tapę savo šalies šeiminingais dėl nesėkmių sielojamės vienodai, kaip ir dėl prarastų vertybių. Jei ir esame kuo nepatenkinti, išliekame patriotai. Tokia ir mūsų išveivija, neprarandanti nuovokos.

1998 metų vasarą, pradėjus rengti „Mažosios Lietuvos enciklopediją“, iš Priekulės į Pjaulus su rašytoja Edita Barauskiene važiuojame dviračiais. Kelias vingiuoja į nuokalnę kanalo link. Tada Edita man papasakojo, kad ši žemuma už geležinkelio yra susidariusi po ledynmečio. Dailininko Lino Julijono Jankaus tėvas žemaičių bajoras Jankevičius, susilietuvinęs pavardę. 1932 m. baigęs Šiaulių mokytojų seminariją ir laimėjęs konkursą, atvyko mokytojauti Klaipėdos krašto lietuviškose mokyklose.

Su Priekulės privačios mokyklos moksleiviais yra pastatęs scenos veikalių, dalyvavo jaunimo draugijos „Viltis“ veikloje, bendravo su dailininku Adomu Braku. Nacių Vokietijai užgrobęs kraštą, Jankus persikėlė į Šiaulius, o po karo vėl sugrįžo pas lietuvininkus. Buvo Pjaulų pradinės mokyklos vedėjas, konsultavo kraštotyrininkus, kitus kultūros darbuotojus. Tebežaliuoja santariečių pasodintas ažuolas miestelio kryžkelės skvere, kuriame stovi Daliaus Matulaitės paminklas „Šventvakarių Ekvė“.

Senieji klaipėdiškiai prisideda prie dvasinio paveldo populiarinimo, ypač paskutinį dešimtmetį, kai leidžiama keturtomė „Mažosios Lietuvos enciklopedija“. Jie skolina šeimos albumus, dokumentus, išsaugotus per karus ir tremtį, konsultuoja MLE redaktorius, padeda surasti autorius, juos skatina. Ieva Toleikytė-Biržienė kartu su Kanados lietuviais surengė dvi akcijas, kurių tikslas buvo nupirkti MLE antrąjį ir trečiąjį tomą Klaipėdos krašto mokykloms. MLE padeda platinti Rūta Mačiūnienė, Viktoras Petraitis, Roza Šikšnienė.



Ieva Jankutė-Gerola su Dainiumi Elertu.



Susiėjimo prezidentas: Rūta Mačiūnienė, Jonas Jogutis, dr. Silva Pocyte. Kalba MLE vyriausiasis redaktorius doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius

Vytauto Kaltenio nuotraukos

Susiėjimas domėjosi, kaip rengiamas Enciklopedijos ketvirtasis tomas. MLE vyriausiasis redaktorius doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius kalbėjo, kad neseniai išsiųstas į Čikagą Mažosios Lietuvos fondo tarybai kontrolinis St-Sz raidžių straipsnių maketas. Šiomet tikimasi sumaketuoti 400 puslapių – pusę ketvirtąjo tomo, kitais metais liktų dar tiek pat puslapių ir visų tomų papildymai, pastebėtų klaidų atitaisyti. Tekstai rengiami Vilniuje ir Klaipėdoje, šiemet prisidėjo nemažai naujų autorių ir konsultantų. Jų yra apie 300. Dar trūksta pramonės ir ekonomikos specialistų.

Straipsnių skiltis skaito apie pusšimtį Redakcinės kolegijos narių ir talkininkų, tarp kurių – prof. Domas Kaunas, prof. Algirdas Gaigalas (Vilnius), prof. Daiva Kšanienė (Klaipėda), prof. Manfredas Kleinas (Austrija), Arthuras Hermanas, Gerhardas Lepa (Vokietija). Prie MLE rengimo prisideda senųjų klaipėdiškių lietuvininkų vaikai: dr. Silva Pocyte, knygius Vytautas Gocentas, inžinierius Algirdas Žemaitaitis. MLE rengimą remia Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas Mindaugas Sabutis, kiti kunigai.

Pabaigai visi sugiedojome tradicinę giesmę „Taigi, imk mano ranką“. Tos kelios minutės ypač šventos. Klaipėdiškių namuose stipri giedojimo tradicija. Bendrija kartu su Klaipėdos miesto visuomene sausio 1-ąją, per Kristijono Donelaičio gimtadienį, renkasi prie poeto paminklo, Sausio 15-ąją dalyvauja Klaipėdos, Šilutės, Priekulės ir kitų bendruomenių renginiuose, skirtuose Klaipėdos dienai paminėti (1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo, lėmusio susijungimą su Lietuvos valstybe data). Sausio 23-ąją, rašytojos Ievos Simonaitytės gimimo dieną, lietuvininkai dalyvauja literatūrinių premijų įteikimo ceremonijoje Klaipėdos apskrityje Ievos Simonaitytės viešojoje bibliotekoje ir Agluonėnuose. Balandį rengiama Bitėnų-Rambynų kapinių šventė – pagerbiame čia atsigulę amžinojo poilsio Mažosios Lietuvos patriarchas Martynas Jankus, Vydūnas, kompozitorius Valteris Kristupas Banaitis. Minim kiti žymūs mažlietuvių, dar iš tremčių nesugrįžę namo. Adomo Brako dailės mokykloje gavinamos Adomo ir Marijos Brakų šeimos ir jų visuomeninės veiklos tradicijos, pagerbiame jų sūnus Tautvydas, prisidėjęs prie lietuvininkų atgimimo. Dabar lietuvininkai rengiasi minėti Mažosios Lietuvos tarybos pirmininko Erdmo Simonaičio 1888.10.30–1969.02.24) gimimo šimtmetį. □

Išėivijos ateitininkų „dienoraštis“

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

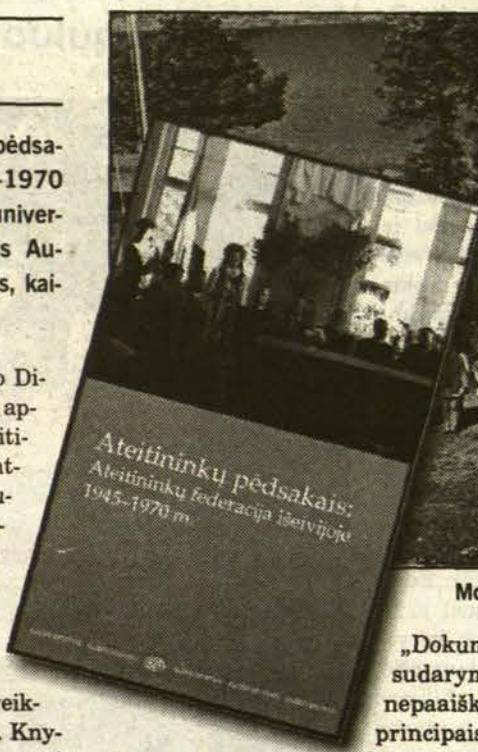
Ilona Bučinskytė, sudarytoja. „Ateitininkų pėdsakais: Ateitininkų federacija išėivijoje, 1945–1970 m.“ Dokumentų rinkinys. Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių išėivijos institutas, Versus Aureus, Vilnius, 2008, 700 psl. Kietais viršeliais, kainą Lietuvoje 47.49 litai. Tiražas 500 egz.

Kai 2006 m. Ilona Bučinskytė Vytauto Didžiojo universiteto istorijos fakultete apgynė daktaro disertaciją tema „Ateitininkų federacija išėivijoje, XX a. 5–7 dešimtmečiuose“, ta proga su ja kalbėjome spaudoje („Draugas“, 2007.04.14). Šiomet ta tema pasirodė knyga. Jos pirmuose 22 puslapiuose autorė glaustai aprašo ateitininkų organizacijos atkūrimą išėivijoje, o likusiuose 642 puslapiuose pateikia 213 įvairių dokumentų tekstus. Tie dokumentai liudija ir iliustruoja Ateitininkų federacijos veiklą ir raidą išėivijoje nuo 1945 iki 1970 metų. Knygos metrikoje sakoma, kad rinkinyje dokumentai suskirstyti į tris dalis. Pirmoje dalyje spausdinami dokumentai liudija ateitininkų veiklą DP stovyklų laikotarpiu (1945–1950 m.); antroje dalyje – dokumentai, iliustruojantys ateitininkų istoriją emigracijoje (išvykus iš DP stovyklų). Trečioji šio rinkinio dalis skirta pristatyti ateitininkų istoriją už JAV ribų.

Knygos galiniame viršelyje teigiama, kad joje skelbiami dokumentai byloja apie vieną svarbiausių lietuvių ideologinių organizacijų. Posėdžių, suvažiavimų protokolai, aplinkraščiai, susirašinėjimas rodo, kad laisvajame pasaulyje atsikūrus ateitininkai ne tik sprendė organizacijos tęstinumo reikalus, bet ir rūpinosi tautinės tapatybės išlaikymo, krikščioniškųjų vertybių puoselėjimo ir sklaidos, jaunosios kartos ugdymo, integravimosi į naują aplinką dalykais. Autorė taip pat teigia, kad knygoje spausdinti dokumentai „inspiro ir pailgins ateitininkų organizacijos išėivijoje patirčių bei paveldo tyrimus“. Neaišku, kas atsitiko, kad Ilonos Bučinskytės disertacijoje jau sukauptas to paveldo tyrimas neišvydo knygos šviesos? Tuo nenorima sumažinti autorės suglausto įvado ir komentarų vertės, bet, ko gero, buvo manyta, kad paskelbtų dokumentų tekstai svarbesni, negu jau sukaupia tų tekstų interpretacija.

Šio rašinio antraštėje labai sąmoningai paminėjau žodį „dienoraštis“. Tai yra vienos organizacijos „dienoraštis“, kurį rašė tuo metu ateitininkuose dirbę vadai, vadovai, įvairios valdybos ir kitos idėjiškai artimos grupės. Man asmeniškai svarbu ir tai, kad daugelyje aprašomų įvykių teko dalyvauti pačiam ir daugiau ar mažiau pažinti daugybę šio „dienoraščio“ autorių. Kai rašomi dienoraščiai, jų autoriai nesitiki, kad tie dienoraščiai bus paviešinti. Dabar galime skaityti konfidencialu ar asmeniškai laiškas prierašu pažymėtus dokumentus. Dauguma knygoje skelbiamų dokumentų buvo vieši ir prieinami tuo metu veikusiems ateitininkams. Dabar daug tų dokumentų išspausdinta knygoje. Tai tikrai didelis pasitarnavimas besidomintiems ateitininkų istorija, bet neturintiems progų ar galimybių raustis po dėžės sukratus archyvus.

Dauguma dokumentų surinkta, kai knygos sudarytoja dirbo Amerikos lietuvių kultūros archyve (ALKA) ir Lituanistikos studijų ir tyrimų centre, esančiame Pasaulio lietuvių archyve. Parašėte sudarytoja pastebi, kad vietoje ALKA ir LTSC/PLA Lietuvoje įprasto „fondo“, išėivijoje vartojamas „archyvo“ terminas. Dokumentų rinkinį papildė dokumentai, saugomi Vytauto Didžiojo universiteto Išėivijos studijų centre. Greta archyvinų dokumentų spausdinami dokumentai iš periodinių leidinių: „Ateitis“, „Savu keliu“ ir „Gaudeamus“. Kiekvienoje knygos dalyje dokumentai spausdinami chronologiškai. Skyrelyje



Moksleivių ateitininkų stovykla, Dainava.

Virgilijaus Kauliaus nuotrauka

„Dokumentų rinkinio sudarymo principai“ nepaaiškinta, kokiais principais vadovautasi, knygai atrenkant įvairius dokumentus.

Sudarytoją reikia pagirti už uolias pastangas nuorodų tekste pateikti turimą informaciją apie dokumentuose minimus asmenis, įvykius ir procesus. Tai daug pastangų pareikalavęs pasitarnavimas skaitytojams.

Knygoje pateikta „Asmenvardžių rodyklė“, užimanti tryliką puslapių. Juose išvardyta šimtai pavardžių, kaip nors paminėtų pačioje knygoje. Radau bent vieną korektūros klaidą paženklinant pavardę, paminėtą knygoje. Tai Kazys Pemkus, paminėtas 99 psl. Kazio Pekaus pavardę. Detaliau pastudijavus asmenvardžių rodyklę, galima susidaryti bendrą vaizdą apie asmenis, kurie turėjo įtakos knygoje aprašomiems įvykiams. Mano manymu, kuo dažniau pavardę minima, tuo daugiau įtakos tas asmuo turėjo. Abėcėlės tvarka paminėsiu visus asmenis, kurie pažymėti rodyklėje: Balkūnas, Jonas (paminėtas 30-tyje puslapių); Dabušis, Viktoras (51); Damušis, Adolfas (69); Gidžiūnas, Viktoras (26); Kuprionis, Jonas (25); Sužiedėlis, Simas (42); Šalkauskis, Stasys (39); Yla, Stasys (77); Vardys, Vytautas (26); Vyngantas, Vytautas (58). Atrodytų, kad šios knygos trys didieji yra kun. Stasys Yla, dr. Adolfas Damušis ir dr. Vytautas Vyngantas.

Knygoje apstu įvairios svarbios ir mažiau svarbios medžiagos. Pasitaikė ir netikslumų. Aprašant maisto klausimą DP stovyklose, pateiktas vieno žmogaus mėnesinis daviny: duona 13 lbs., kruopų arba žirnių 3 lbs., netikra kava 4 ozc., bulvės 10 lbs., mėsa 15 ozc., žuvis 22 ozc., riebalai 12 ozc., sūris 22 ozc., cukrus 31 lbs. ir 5 ozc., kiaušinių miltelių 1 ozc. Man atrodo, kad visos porcijos kiek išpūstos. Kas gali patikėti, kad vienas žmogus kas mėnesį gaudavo 31 svarą cukraus (p. 92)? Kitas netikslumas yra apie Narimantą Udrį. 1959 m. rašytame tekste Narimantas Udris pristatomas kaip Studentų ateitininkų sąjungos išdininas. Nuorodoje teigiama, kad Narimantas Linas Udris (g. 1968) yra teisininkas, dalyvaujantis ateitininkų veikloje. Čia supainiotas tėvas Narimantas su sūnumi Linu (p. 551).

Įdomiausia ir netikėčiausia vieta visoje knygoje yra 193 ir 202–212 puslapiuose. Tai Petro Jurgėlos, įkūrusio lietuvių skautiją, susirašinėjimas su dr. Adolfu Damušu, Jonu Kuprioniu ir A. Gražiūnu. Šiuose privačiuose laiškuose išdėstyta keletas įdomių planų. Susirašinėjimo tikslas – sutelkti katalikiškąją vadovybę lietuvių skautijai ir reformavus ją iš skautijos ir ateitininkijos sudaryti bendrą frontą, kaip bendrą federaciją ir bendrą vadovybę. Ta organizacija būtų buvusi pavadinta Pasaulio lietuvių jaunimo federacija, susidedanti iš ateitininkų, Lietuvos vyčių ir skautų. Vykdančią šį planą, pirmuoju uždaviniu turėta nušalinti liberališką Lietuvos skautų sąjungos vadovybę. Iš šių laišku būtų galima parašyti kokį nors

detektyvinį romaną. Romanų rašyti nemoku, bet pasistengsiu visa tai aprašyti kitame straipsnyje.

Labai įdomūs 1963 m. Ateitininkų federacijos paskelbtos anketos duomenys. Amerikoje anuomet besilankęs Jonas Grinius, susipažinęs su anketos duomenimis, pasipiktinęs rašė kun. Viktorui Dabušiui: „Iš anketos davinių matyti, kad moksleivių ateitininkų nemažas procentas jau nebekalba lietuviškai. Tai yra nenormalybė, neateitininkiško elemento įsibrovimas į Ateitininkų Federaciją. To negalima toleruoti, nekeičiant Ateitininkų Federacijos pobūdžio, nes Ateitininkų Federacija yra lietuvių katalikų gražiausia organizacija, o lietuvių nustatyti šiandien kito objektyvaus masto neturim, kaip tik kalbą. Kas jos nevartoja ar neturėjo galimybės jos išmokti, tas ne lietuvis, tam vietos Ateitininkų Federacijoje negali būti“ (p. 378). Įdomumo dėlei pateiksiu tos apklausos duomenis, apie lietuvių kalbos vartojimą savo šeimoje ir su lietuviiais draugais. Iš 166 anketų užpildžiusių moksleivių ateitininkų šeimoje tik vienas procentas kalbėjo tik angliškai. 14 proc. kalbėjo abiem kalbomis, 30 proc. beveik vien lietuvių kalba ir 55 proc. tik lietuvių kalba. Iš tų pačių moksleivių ateitininkų su lietuviiais draugais 5 proc. kalbėjo tik angliškai, 19 proc. beveik vien angliškai, 53 proc. abiem kalbomis, 19 proc. beveik vien lietuvių ir 4 proc. tik lietuvių kalba.

Savotiškai įdomu skaityti apie ateitininkų pastangas įsteigti savo vasaros stovyklą. Buvo kalbinamas Lietuvių katalikų susivienijimas padėti lėšomis. Pradžiai buvo pažadėta tūkstančio dolerių auka, jeigu 100 ateitininkų Susivienijime apsidraustų. Ateitininkai to sumanymo atsisakė. Po poros metų buvo prikalbinta Amerikos lietuvių Romos katalikų federacija, kuri suteikė katalikiškos jaunimo stovyklos mintį paremti, nors nesiryžo imtis finansinės atsakomybės. Tada išėitis buvo rasta, sudarant atskirą, pelno nesiekiančią korporaciją, kuri įsteigė ir tebeturi Dainavos jaunimo stovyklą, priklausančią ALRKF.

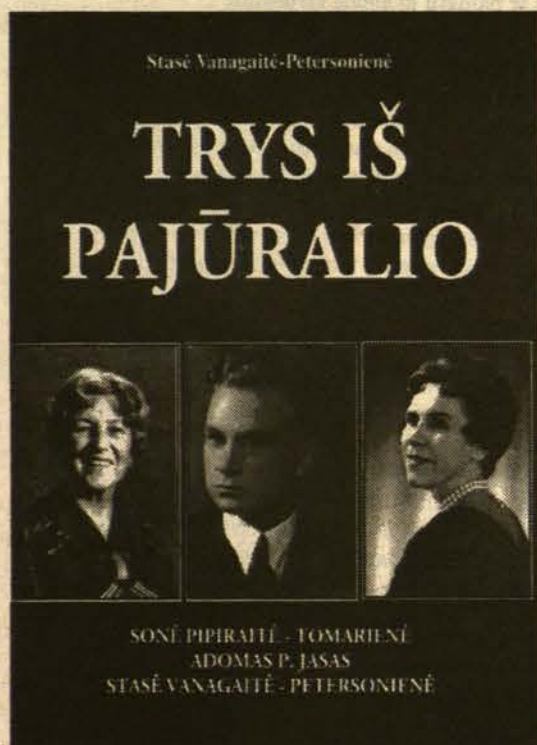
Mažai kam žinoma, kad Juozo Laučkos iniciatyva 1949 m. buvo įkurta Amerikos Lietuvių Katalikų Ateitininkų Sąjunga, kuri turėjo daugybę skyrių įvairiuose lietuvių telkiniuose. Visur, kur buvo bent penki ateitininkai, turėjo būti steigiamos ateitininkų kuopos ir veikiami ateitininkų principų šviesoje. Kuopos buvo skatinamos palaikyti bent draugišką tarpusavio ryšį bei socialinį bendravimą. Tik vėliau, perkėlus Ateitininkų federacijos vadovaujančius organus ir sąjungų valdybas į JAV, buvo pereita į trilypę sąjungų sąrangą ir veiklą.

Padėka knygos sudarytojui dr. Ilonai Bučinskytei už kruopštų, įdomų ir vertingą darbą paruošiant leidinį „Ateitininkų pėdsakais“. Jis nėra vien įdomus pasiskaitymas, bet gerai paruoštas trampilnas panoramiškas toliau tyrinėti ateitininkų organizacijos išėivijoje patirtį ir atliktus darbus. □

Pajūralio vieškelio keleiviai

LAIMA APANAČIENĖ

Stasė Petersonienė „Trys iš Pajūralio“, Ričardo spaustuvė, Chicago, 2008, 278 psl. Knygos išleidimą parėmė Lietuvių Fondas. Tiražas 250 egz.



Taip jau esti – kai kelyje susitinkame žmogų „iš savo parapijos“, jis broliu pasirodo – toks artimas, savas. Kad taip yra ne tik man vienai, supratau, vartydama Stasės Petersonienės knygą „Trys iš Pajūralio“.

„Prieš kelerius metus mes trys pajūrališkiai: Sonė Pipiraitė-Tomarienė, Adomas Petras Jاساس ir Stasė Vanagaitė-Petersonienė nutarėme išleisti bendrą knygą „Trys iš Pajūralio“. Nutarėme, kiek įmanoma mūsų sąlygomis, aprašyti Pajūralį, jo žmones, savo tėviškes, gimines, pridėti kiek ir savo kūrybos“, – rašo knygos autorė S. Petersonienė.

Deja, kartais gyvenimas sumanytus planus pakeičia. Vienas po kito Amžinybės iškelia abu S. Petersonienės žemiečiai, ir trejeto sumanymui aprašyti Pajūralį, jo žmones nebuvo lemta išsipildyti. Tad reikia tik padėkoti JAV Lietuvių rašytojų draugijos pirmininkei S. Petersonienei, kad ji ryžosi tą sumanymą paversti kūnu: mūsų rankose – knyga apie Pajūralio vieškelio keliausius ir tebekeliaujančius žmones.

Tad kur yra tas Pajūralis, kokius žmones išaugino ši žemaičių žemė?

Pajūralį surasime prie Kvėdarnos-Švėkšnos kelio, Šilalės rajone. Ant aukšto kalnelio, aplink Šv. Joakimo bažnyčią susispietusiuose pastatuose, apjuostuose toliau vinguriuojančios Jūros, vienos didesnių pietvakarių Žemaitijos upės, ir ant bažnytkaimio pakraštyje prasidedančio Ašvos upelio kranto nuo seno gyvena žemaičiai. „Žmonės nepasižymėjo turtais, bet kasdieninės duonelės užteko. Dalijosi vieni su kitais vargais ir džiaugmais.“ (p. 12)

Neaplenkė šio krašto visos Lietuvos likimas – su nepriklausomybe (1918–1940) ir sovietinio gyvenimo baisumais, su karais ir tremtimis. Politiniai kaliniai iš Pajūralio kentėjo kalėjimuose, tremtiniai šalo ir mirė Sibire, partizanai kovojo už laisvą Lietuvą. Tačiau, nepaisant sunkumų, šis kraštas išaugino žmones, garsinusius savo gimtinę darbais.

Pajūralyje gimė ir trys čikagiečiai – Sonė Pipiraitė-Tomarienė, Adomas Petras Jاساس ir Stasė Vanagaitė-Petersonienė, gyvenimo negandų atplėšti nuo gimtosios žemės ir savo šaknis įleidę kitoje

vandenyno pusėje. Jie gyveno toli nuo Lietuvos, o „Lietuvos ilgesys aštrus iki sopulio“ (p. 48). Gal tas sopulys ir skatino juos dirbti lietuvių ir miklinti plunksną?

Sonė Pipiraitė-Tomarienė – visuomenininkė ir rašytoja, žinoma vaikų ir jaunimo literatūros kūrėja, daugelio knygų autorė – gimė 1913 m. Pajūralyje, Šilutės rajone. Tauragėje baigusi mokytojų seminariją, mokytojavo pradžios mokyklose. 1939-ųjų vasarą kaip turistė S. Pipiraitė atvyko į Čikagą pas gimines. Prasidėjo karas, Lietuvon grįžti nebegalėjo. Amerikoje griebėsi visokių pigiai apmokamų darbų, mokėsi amerikiečių mokyklose. Įsitraukė į lietuvių visuomeninę veiklą, giminaičio patarta pradėjo spausdinti rašinius „Naujienu“ dienraštyje. Vėliau bendradarbiavo ir kituose laikraščiuose bei žurnaluose. Atplūdus pabėgėlių „dipukų“ bangai, darbavosi Rašytojų draugijos valdyboje ir įvairių literatūrinių konkursų komisijose. Rašė ir spausdino knygas, daugiausia literatūrinės pasakas. Nesyk yra laimėjusi premijas įvairiuose novelių ir eilėraščių konkursuose. Ji buvo viena pirmųjų JAV lietuvių rašytojų, savo kūrybą spausdinusi komunistų okupuotoje Lietuvoje („Trys lepūnai pagyrūnai“ ir kt.) Už tai susilaukė daug „dipukiškosios“ išeivijos priekaištų ir kitokių nemalonumų. Tą laikotarpį yra aprašiusi Lietuvos rašytojų leidyklos Vilniuje 1994 m. išleistoje išeivijos autobiografijų knygoje „Egzodo rašytojai“. Po to pasitraukė iš viešojo gyvenimo, bet ir toliau rašė. Mirė 2002 m. rugsėjo 8 d.

S. Tomarienės pasakos daugiausia yra, kaip ji pati rašė, „išaugintos iš lietuvių tautosakos grūdų“. Vaikus, o ir suaugusius, žavėjo jos vaizduotė, lengvai besiliejęs pasakojimas, pamokantis žodis. Štai vienoje pasakoje Saulė ir Mėnulis varžosi, kuris iš jų galingesnis. Saulė sukuria karališko gražumo povą, o Mėnulis – pilką paukštelį lakštingalą. Ir sugėdina Saulę, kad svarbiausia yra graži giesmė, o ne puiki uodega.

Kitas pajūralietis – išeivijos poetas, mokytojas Adomas Petras Jاساس, kurio gimimo 100-metis 2008 m. sausio mėnesį Čikagoje

nebuvo reikšmingai paminėtas

(„Draugo“ kultūrinis priedas jo dukters Lilijos rūpesčiu jubiliejaus proga šiam poetui paskyrė savo puslapį, pristatydama jo biografiją ir žiupsnį kūrybos). Dar kartą priminsime, kad A. P. Jاساس gyvenimo kelias prasidėjo Amerikoje, East Saint Louis mieste, prie Mississippi upės. Kai tėvai, užsidirbę Amerikoje pinigų, vaiką parsivežė į Keberdžių kaimą, ten prabėgo jo vaikystė. Eilėraščius spausdinti pradėjo gana anksti, dar mokykloje – „Jaunimo kartoje“, „Jaunojoje Lietuvoje“, kiek vėliau – „Šviesos keliuose“, studijuodamas rašė „Akademike“, „Trimite“, pasirašinėdamas Aušrūno slapyvardžiu. Dirbo mokytoju.

Artėjant antrajai rusų okupacijai, 1944 m. kartu su šeima pasitraukė į Vakarus. Gyveno Vokietijoje. Mokytojavu lietuvių gimnazijose bei bendradarbiavo Vokietijoje leistuose lietuvių spaudiniuose: „Mintis“, „Mūsų kelias“, „Laisvės varpas“. 1948 m. atvykęs į JAV dirbo fabrikuose, dalyvavo lietuvių visuomeniniame gyvenime. Atliekamu nuo darbo metu rašė eiles, bendradarbiavo dienraštyje „Naujienu“, vėliau – savaitraštyje „Dirva“. Palaikė ryšius su Lietuva. 1995 m. Švėkšnos mokykloje įsteigė Adomo P. Jاساس Tėvų garbės premiją, skirtą abiturientui, geriausiai mokančiam lietuvių kalbą. Daugelį metų jį siejo graži draugystė su Rapolu Šalteniu. Kūrybinis A. Jاساس palikimas:

2 poezijos knygelės – „Širdis žody“, išleista 1934 m. Lietuvoje, ir „Būk palaimintas!“, išleista 1963 m. Čikagoje (antroji šios knygos laida Čikagoje pasirodė 2000 m., ji padovanota Nacionalinei M. Mažvydo bibliotekai).

Trečioji iš Pajūralio – mūsų aptariamąsios knygos autorė Stasė Vanagaitė-Petersonienė. Kaip ir pirmieji du pajūraliečiai, savo veiklą pradėjo mokytojaudama. Kaip ir pirmieji du – rašyti pradėjo gana anksti. Dar būdama gimnazistė už feljetoną „Golas ir Kolas“ laimėjo žurnalo „Ateities spinduliai“ antrąją premiją. Ir kaip pirmieji du – didžiąją dalį savo gyvenimo praleido toli nuo Jūros ir Ašvos krantų.

O kiek darbų darbėlių padaryta! Daug nuveikta ne tik kūryboje (išleistos 5 knygos, nemint šios, talkinta prof. V. Aurylai leidžiant du tomus „Lietuvių egzodo vaikų ir jaunimo literatūros“), daug metų dirbta JAV LB Švietimo taryboje (vien Pedagoginiame lituanistikos institute dirbo 31-erius, iš jų – 17 metų buvo šios įstaigos vadovė). Kiek S. Petersonienės rūpesčiu išleista jaunųjų ir vyresniųjų išeivijos rašytojų knygų, kiek jėgų atiduota nuo 1988 m. einant Lietuvių rašytojų draugijos pirmininkės pareigas. Ta veikla buvo įvertinta – ji apdovanota „Žuvusiųjų gelbėjimo kryžiumi“ (1997 m.), Šiaurės Amerikos Lietuvos Vyčių „Metų moters“ žymeniu (2001 m.), LR Vyriausybės Vytauto Didžiojo ordinu už nuopelnus Lietuvai (2004 m.). 2003 m. už ilgametį pedagoginį darbą JAV LB Švietimo taryba jai suteikė tų metų Mokytojų premiją. Pati rašytoja kukliai sako: „Nesijaučiu verta tų apdovanojimų. Jei ką gero padariau, tai taip reikėjo. Taip sakė širdis.“ (p. 189)

Knygoje, iliustruotoje nuotraukomis, skaitytojas ras ne tik rašytojų biografijas, bet ir žiupsnelį jų kūrybos. Gaila, kad Lietuvoje šių autorių kūryba nėra plačiau žinoma. Praėjo nemažai metų nuo Nepriklausomybės atgavimo, išaugo nauja skaitytojų karta. Reikia tikėtis, kad „Trys iš Pajūralio“ bus ne tik „paminklėlis tėviškėms“ (p. 5), kurių pajūraliečiai neteko, bet ir artimesnė



Ašvos upelis šalia Pajūralio.

Lietuvos skaitytojų pažintis su trimis išeivijos rašytojais.

Knygą apie pajūraliečius galima nusipirkti „Draugo“ knygynėlyje. Kaina – 15 dol. Ją galima įsigyti paštu, pridedant 10.25 proc. mokesį, užsisakant IL valstijoje. Persiuntimo kaina – 5 dol. Persiunčiant daugiau kaip vieną knygą, už kiekvieną jų papildomą – 2.5 dol. mokesį. Prieš perkant prašome paskambinti administracijai tel. 773-585-9500. □

Gydytojas: mokslininkas ir menininkas

JUOZAS MEŠKAUSKAS

Tęsinys.

Yra žinoma garsių gydytojų, mokslininkų ir kartu rašytojų. Vienas iš tokių Oliver Wendell Holmes. Jis yra buvęs Harvardo universiteto anatomijos ir fiziologijos profesorius ir rašytojas, parašęs „The Autocrat of the Breakfast Table“, „Elsie Venner“ ir kitus veikalus. Antrasis S. Weir Mitchell, žinomas neurologas ir fiziologas. Šalia medicinos veikalų jis yra išleidęs prozos ir poezijos kūrinių. Dvi jo novelės „Hugh Wynne“ ir „The Adventures of Francois“ turėjo didelį pasisekimą. Trečiasis dirbęs medicinos mokslinį darbą ir pasireiškęs literatūroje yra Montrealio (Kanadoje), Philadelphiajos ir Johns Hopkins universitetų profesorius Sir William Osler.

Kas gi nėra skaitęs „Sherlock Holmes“, o jo autorius yra gydytojas Arthur Conan Doyle. Kas nežino „Citadelės“, kurios autorius taip pat yra gydytojas A. J. Croning. Žinomas anglų gydytojas ir rašytojas W. Somerset Maugham yra parašęs apie 20 romanų ir novelių ir daugiau nei 30 scenos veikalų. Vienas iš įdomiausių jo veikalų yra „The Razor's Edge“, pagal kurį pastatytas filmas. Vienas iš garsių gydytojų rašytojų buvo Anton P. Chechov. Jis pradėjo rašyti būdamas medicinos studentu ir toliau rašė praktikuodamas įvairiose Rusijos vietose, ypač Kryme. Dar būtų galima surasti daugybę žymių gydytojų rašytojų.

Mums turi būti įdomu, kokią vietą gydytojai turi lietuvių literatūroje. Pirmasis Lietuvos medicinos istorijoje žinomas gydytojas, kilęs iš Lietuvos Didžiosios kunigaikštijos teritorijos, buvo Pranciškus Skorina. Jis buvo gudas, baigęs Krokuvos universitetą ir medicinos daktaro laipsnį gavęs Italijoje. Jis gyveno Vilniuje ir pasižymėjo kaip švietėjas, spaustuvininkas. 1517 m. Prahoje jis įsteigė pirmąją pasaulyje spaustuve rusų kalba ir išleido pirmąsias rusiškas knygas. 1525 m. persikėlė į Lietuvą ir įsteigė spaustuve Vilniuje. Skorinos Vilniaus spaustuve buvo ne tik pirmoji spaustuve Lietuvoje, bet ir visame Rytų Europos krašte. Ji spausdino daugiausia religines knygas. Savo raštais P. Skorinos išspausdintos knygos kėlė jaunų žmonių patriotizmą. Mūsų tautoje gerai žinomi gydytojai rašytojai yra Vincas Pietaris, Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka, Julius Kaupas, Edmundas Butrimas, Pranas Bagdas-Bagdavičius. Lietuvių literatūroje jie yra įdėję labai didelį indėlį.

Yra plačiai pasireiškusių gydytojų visuomeniniame ir politiniame darbe. Iš visuomeninių mokslų srities gydytojų politikų turbūt buvo daugiausia. Tarp jų labiausiai pasižymėjo tokie politikai, kaip Sun Yet-Sen, Juscelino Kabitschek, Rudolf Wirchow, Gregorio Maranon, Marat, George Clemenceau, Andres Laguna ir kiti.

Lietuvių tautos gyvenime gydytojai daug nuveikė spaudos draudimo laikais. Daugelis iš jų buvo laikraščių bendradarbiai, spaudos rėmėjai ir jos platintojai, lietuviybės žadintojai. Politiniame ir kultūriniame darbe atkuriant nepriklausomą Lietuvą ir nepriklausomybės laikotarpiu gydytojai yra aktyviai dirbę ir daug padarę. Iš jų minėtini: dr. V. Kudirka, J. Basanavičius, J. Bagdonas, R. Rugis, dr. K. Grinius, J. Šliūpas ir kiti. Dr. J. Basanavičius 1917 m. lietuvių konferencijoje buvo išrinktas Tarybos nariu ir 1918 m. vasario 16 d. pasirašė Nepriklausomybės deklaraciją. Iki mirties (1927 m. vasario 16 d.) jis gyveno lenkų okupuotame Vilniuje ir dirbo mokslinį bei kultūrinį darbą. Iš dalyvavusių kultūriniame, visuomeniniame darbe ir dirbusių savo profesijoje dar paminėčiau dr. Radį, dr. Bukantą, dr. generolą Vladą Nagių-Nagevičių, dr. Domą Jasaitį, dr. B. Matulionį ir daugelį kitų.

Į Steigiamąjį Seimą 1920 m. balandžio 14–15 dienomis buvo išrinkti: dr. Elziejus Draugelis, dr.

Kazimieras Jokantas, dr. Kazys Grinius, dr. Vladas Lašas, dr. J. Staugaitis, dr. Kl. Vaitiekūnas, dr. Juozas Buzelis, veterinarijos gydytojas Feliksas Mikšys ir studentas medikas Konstantinas Bražėnas. Dr. Kazys Grinius nuo 1920.06.19 iki 1922.03.02 buvo ministras pirmininkas.

Į trečiąjį ir paskutinį demokratinių pirmosios Lietuvos Respublikos Seimą, kuris buvo išrinktas 1926 m. gegužės 8–10 dienomis, Seimo nariais buvo išrinkti šie gydytojai: dr. K. Grinius, dr. J. Staugaitis, dr. K. Jokantas, dr. L. Epšteinas ir veterinarijos gydytojas dr. A. Mikšys. Dr. K. Grinius buvo išrinktas Lietuvos Respublikos prezidentu, o dr. J. Staugaitis Seimo pirmininku. Šita vyriausybė 1926 m. perversmo metu buvo nuversta, o Lietuvos Respublikos prezidentas dr. K. Grinius priverstas atsistatydinti.

Ligonis ir gydytojas yra skirtingi individai. Šveningas yra pasakęs: „Būti gydytoju reiškia būti stipresniu vienam iš dviejų.“ Gydytojas, turi jaustis stipresnis dvasinėmis jėgomis ir turėti moralinės jėgos valdyti ligonį, galbūt jį sugestionuoti. Kiekvienas ligonis turi būti skirtingai gydomas, nes jis yra atskiras individas. Ligonis nori, kad gydytojas jį žiūrėtų ne kaip į kokią mįslę ar daiktą, bet tiesiog aiškiai gelbėtų, nes ligonis turi ne tik ligotą kūną, bet ir ligotą sielą, kuri mikroskopo ir mėgintuvėlio pagalba nėra prieinama. „Lygus lygiu pažįstamas, taigi siela – siela“, – sako Empedoklis. Žmogaus sielai pažinti ir ištirti nėra joks schemas. Čia gydytojas turi turėti didelį žinių bagažą ir meninių sugebėjimų. Visą žmogų pažinti ir suprasti yra vienas iš sunkiausių gydytojo uždavinių. Psichologai žmones skirsto į dvi grupes: į savo vidinėmis jėgomis aktyvius ir pasyvius. Aktyvūs žmonės savo energija spinduliuoja, o pasyvius ją absorbuoja. Taigi gydytojas savo profesijoje turi būti savo dvasinėmis ypatybėmis aktyvus. Jėga, kuri iš gydytojo sklinda, yra stipriausias laidas ligoniui pasitikėti gydytoju.

Kas yra ligonis ir kokie jo gydymo metodai?

Galima gydymą skirti į mechaninį ir asmeninį. Viduriniais amžiais, gamtos mokslams ir medicinai tobulėjant, gydyme pradėta žiūrėti į atskirus žmogaus organus, o ne į visą žmogų. Vėlesniais laikais pradėta nebeskirti ligos nuo ligonio, žaizdos nuo sužeisto asmens. Toji individuali būtybė – žmogus nesuvedama į nieką kitą, kaip į vienintelę, nepakeičiamą esybę, veiksmingumo ir vieningumo versmę. Žmogiškasis asmuo yra nuostabiai vieningas. Į jį subėga kūnas ir siela, medžiaga ir dvasia. Jis visada neišvengiamai yra moteris ir vyras. Jis gimsta ir miršta, myli ir neapkenčia, duoda gyvybę ir ją atima, juokiasi ir verkia, šoka ir dainuoja, džiaugiasi ar liūdi ir kenčia nepakenčiamą skausmą. Taip asmenybei reiškiantis, gydytojas artinasi prie sergančio žmogaus, prie sudėtingos asmenybės. Liga nėra kažkas atskiros šalia asmens, bet yra jo dalis, jo tikėjimas, drąsa, baimė ir giliausi troškimai. Nesvarbu, koks būtų žmogaus tikėjimas ar netikėjimas, jis sprendžia savo, kaip asmens, likimą. Ligoje žmogus auga ar mažėja. Bet jei liga stiprina, tai ligonis, remdamasis savo tikėjimu, sakykim, krikščioniškąja religija, dideliais žingsniais ar mažais žingsneliais žengia prie Dievo. Ligonis nori, kad gydytojas tu-

rėtų žinių, būtų igudęs savo profesijoje. Jis taip pat nori, kad jo sveikatos tvarkytojas būtų gailingas ir užjaučiantis, kad gydytojo profesijoje susilietų žinojimas ir meilė žmogui. Ligonis yra paprastai netekęs savo asmens orumo, jis jaučiasi atskirtas ir vienišas. Todėl jis nori gydytojuje matyti žmogų, kuriam ligonis rūpi, kuriam medicina yra daugiau negu tik profesija, o pacientas daugiau negu jo atskiras vienas ar kitas organas. Ligonis nori, kad gydytojas ir jo dvasios išgyvenimus suprastų, kad ne tik paliestų jo kūno žaizdas, bet ir pajustų jo sielos virpesius.

Savo šituo straipsniu, be abejo, aš negaliu padėti pagrindus gydytojo pasauležiūrai. Ji prasideda jaunystėje, bresta, stiprėja ir tobulėja mokyklose ir universitetuose, taip pat visą gyvenimą praktikoje. Ji, be abejo, turi būti paremta religija, mokslu ir kultūra ir turi būti stipri ir nesvyruojanti. Bet gydytojui tenka dirbti profesinį darbą ir gyventi sąlygomis, kur gyventojai yra įvairių rasų, įvairių religijų, įvairios kultūros ir įvairių tradicijų. Ir tokie gyventojai yra gydytojo pacientai. Gydytojas juos turi suprasti, gerbti ir mylėti. Visų tų gyventojų vidinio pasaulio supratimas reikalauja iš gydytojo nemažų pastangų, nes jis turi suprasti jų religiją, kultūrą, tradicijas, gyvenimo sąlygas, dažnai – būdą ir charakterį. Čia yra gydytojo pasaulėvaizdis ir jis turi būti platus. Gydytojas, turįs reikalą su ligoniu, nėra jo indoktrinuotas, bet yra jo gerbėjas, tikrąja to žodžio prasme, ir reiškias jam nuoširdžią meilę. Pastaruoju metu ryškėja nuostata, kaip gydytojas supranta ligonį dvasine prasme. Pavyzdžiui, Mayo klinikų medicinos personalas pareiškė, kad tie ligoniai, kurie meldžiasi ir už kuriuos meldžiamasi, sveiksta greičiau ir geriau, negu tie, kurie to dalyko stokoja. Harvardo universiteto darbuotojai taip pat stebėjo ligonius tuo klausimu, bet tokio skirtumo nepastebėjo. Vadinas, tuo klausimu dar reikia atlikti studijas ir stebėjimus.

Pabaiga.
Pradžią Nr. 28



Skulptorius Kęstutis Lanauskas.

Algimanto Černiausko nuotrauka